

J.F. GREWAR. *The vanished saddleback : the story of Phalaborwa*. Purnell : Johannesburg, 1980. 122 pp. Geïll. R6,00 (eksklusief). ISBN 0 86843 033 1. (Verkrygbaar van die outeur, Tulbaghstraat 103, Phalaborwa 1390.)

Hoewel hierdie boek oor die Noordoos-Transvaalse myndorp Phalaborwa reeds 'n paar jaar gelede gepubliseer is, verdien dit nogtans wyer bekendstelling. Die hoof-titel is 'n interessante verwysing na Loolekop wat aanvanklik die vorm van 'n saalrug gehad het maar as gevolg van mynboubedrywighede heeltemal weg-gewerk is.

Die skrywer spoor die oorsprong van die relatief jong dorp na van lank voor sy amptelike stigting in 1965, tot met moderne verwickelinge in die groeiende nywerheidskompleks wat ook tekens toon dat dit tot een van Suid-Afrika se grootste en rykste mynbousentra sal groei. Die boek lewer dus 'n belangrike bydrae tot streekgeskiedenis en ofskoon dit nie die eerste publikasie oor die geskiedenis van Phalaborwa is nie (A.P. Cartwright se *Phalaborwa, a mining success story* het reeds in 1972 verskyn en is in 1986 bygewerk), gee dit 'n nuwe benadering tot die onderwerp veral omdat soveel klem op die rol van die individu gelê word.

Die gemaklike skryfstyl wat sy as joernalis ontwikkel het, het die outeur nuttig te pas gekom in die samestelling van die werk. Dit is egter geen poging tot wetenskaplike geskiedskrywing nie; derhalwe is daar ook nie 'n verwysingstelsel nie en 'n baie beperkte bronnelys (elf items). Die navorsing berus hoofsaaklik op onderhoude en 'n paar populêre publikasies, terwyl slegs 'n gedeelte van die plaaslike owerheid se notule geraadpleeg is. Die belangstellende leser of student sal dit dus moeilik vind om die feite te verifieer of om die boek as basis vir verdere navorsing oor die onderwerp te gebruik.

Afgesien van die gebrek aan 'n wetenskaplike benadering, moet die afwesigheid van 'n register en 'n kaart om die dorp en distrik se ligging aan te dui as 'n besliste leemte vermeld word. Kaarte van die dorp en van die myne self sou ook bydra om plekke wat genoem word, te lokaliseer en te illustreer. Die insluiting van talle histories-interessante foto's is egter 'n pluspunt.

Dit kom verder vreemd voor dat bykans 'n kwart (drie hoofstukke) van die boek handel oor die lewe van 'n enkele persoon (dr. Hans Merensky), terwyl dit in werklikheid niks met Phalaborwa te doen het nie. Die belangrikheid van die figuur kon voldoende beklemtoon gewees het binne die konteks van die ontstaan en ontwikkeling van die plek self. Per slot van rekening handel die publikasie oor die geskiedenis van Phalaborwa en nie oor die lewe van Hans Merensky nie.

Nog 'n steurende aspek is dat die skrywer grootliks nalaat om die verhaal chronologies te laat ontplooi. Dit gee soms aanleiding tot 'n herhaling van gegewens wat die leser terugvoer na 'n periode wat reeds aangesny is. Die gemiddelde leser sal die talle maatskappynamme en tegniese detail oor minerale en mynboumetodes waarskynlik ook verwarrend vind (al was die vermelding daarvan uiteraard seker onvermydelik).

Enkele gevalle van misvattinge, vergissings of foutiewe inligting is ook hinderlik. So byvoorbeeld kon dr. Martin Schwelnus onmoontlik van 1908 tot 1910 navorsing oor Loolekop vir sy doktorsgraad gedoen het (p. 11). Hy was in 1908 nog nie gebore nie en het sy studie waarskynlik eers in die 1930's onderneem. (Terloops, 'n mens sou verwag dat die belangrikheid van Schwelnus se navorsing meer aandag sou geniet in 'n boek wat juis oor die resultate van sy bevindinge handel.) Volgens kenners is dit 'n mite dat die plase in die Phalaborwa-Mica-omgewing deur die landmeter wat die opmetings gedoen het, na sy baie kinders vernoem is (soos die skrywer dit op p. 14 as 'n "feit" stel). Sy aanvaar ook die populêre weergawe vir die oorsprong van die naam Phalaborwa, nl. "'n beter suide", as die korrekte betekenis (p. 77). Die vraag ontstaan egter of sy bewus is van die meer logiese verklaring, nl. "om die boog glad te maak". Vandag nog groei in die omgewing die skurwevy (*Ficus capreifolia* of "sandpaper fig"), in Tsonga bekend as die "halavurha" ("phala" = om glad te maak, en "vurha" wat "bora" geword het = boog). In die ou dae het die Sjangaans die skurweblare soos skuurpapier gebruik om veral hulle boë af te werk.

As die probleme wat gepaard gaan met die skryf van 'n streekgeskiedenis

in aanmerking geneem word, is hierdie 'n bydrae met heelwat verdienste. Daar is baie waardevolle inligting in die boek opgesluit en dit kan in hoë mate as “baanbrekerswerk” bestempel word.

LOUIS CHANGUION
Universiteit van die Noorde